

Gondolatok a lomtárban

Id. Léka Géza, a Magyar Állami Népi Együttes
alapító és örökös tagja emlékére

mlékszem mondatokra, sorokra, versszakokra, amelyek heteken, nem ritkán hónapokon át a rabságukban tartottak valamikor. Még szabadulásom után is kozmikus erőterekre, megvilágosító energiákra leltem bennük, hiszen hatásuk alatt képes voltam magamhoz igazítani, megzabolázni a *kétpólusú* világot, s még az a nem mindennapi gyönyörűség is megadatott, hogy miközben sűrűn ismételtettem őket, úgy éreztem, egyikük-másikuk valósággal peng, mint a vert arany.

„Nem voltam én soha szerencsés, ellenben fogékony voltam mindenre, ami súlyos és fontos. Holtomig szeretem magam ezért” – írta a polgári humanista értékrendből kibilenthethetlen Székely János eszmélkedésem évtizedében, az 1973-ban született híres verse, *A vesztesek* elé. Mire a költemény immár nyomtatásban is hozzáférhetővé vált idehaza, meglehet, a húszat is betöltöttem, ám e két ólomsúlyú mondatot – természetesen apám jóvoltából s félig meddig a parancsára is – ekkor már évek óta forgattam magamban. S velük együtt a kérdések kérdését:

*Hogy lehet az,
Hogy a vesztesek azonnal elrongyosodnak,
Gönceik elkoszosodnak,
Korcukban tetű terem?
Ugyan miért nyű a vereség
Több csizmát, mint a győzelem?*

Ám a mámorító, mégis gyötrelmekkel teli diadalt, mármint annak fölfejtését, milyen oksági összefüggés rejlik a súlyos és fontos ügyek, valamint az önszeretet között, már egyáltalán nem adták ingyen. Ha nem így lett volna, rég nem emlékeznék rá. Eltelt kis idő, míg engedett a görcs, s míg elhittem, amit később ki is mondtam, hogy a második mondat a magam könnyítésül hívott szakrális változatában akár így is hangozhatna: Köszönöm néked, Uram, hogy megadtad számomra a fölismerés kegyelmét, s hogy ily módon megértetted velem: hozzád méltó, áldásos létezés csak a *súlyos és fontos* vonzásában képzelhető el. Apám nagyot nézett ugyan, ám már szűkebben s profánabban mérte a szót. Örömmel látom, mondta a szigor őrtornyából lepillantva, hogy létezik olyan teher, amely még egy röpdőső, idéetlen kamaszt is képes befogni maga elé. Mióta nyolcadikos koromban, ha akartam, ha nem, részletesen elmagyarázta, hogy a költő nénikéjének mitől feketedett meg a csizmája után a kötője is Sinka István *Simon Virág* című versében, mikoron annak kezdetén – a számomra hottentottául hangzó *Bajó-Éren*, mi több, *bószállattyán!* – még mindkettő piros volt, szóval azóta mindig az ő magával ragadó észjárását próbáltam bevetni az ilyesféle irodalmi ördöglatatok ellen. Sinkát azért említhetem jó szívvel, és talán mindenek fölött, mert érdekes módon költészetének kö-

nyörtelen históriai mélysége kínált először kulcsot a metafizika ritkább levegőjű tartományaihoz is.

*Asszony surran, baja lobog.
A kastély hívtá: megy... vétkezik.
Vénember veti könyörögve
vörös holdra a két kezét:
– folyjál szét, hogy legyen holnap
tűz-víz... ha már nincs
egyéb, mint a bivalyos-ostor,
a bocskor, meg az ekebilincs.
– Szól a vén, de nyelvébe rág:
két vadmályva peng a csendben,
mert kicsattant rajta két virág.*

(Majorudvar)

Tudom, mit érzel, de hidd el, nincs ebben semmi különleges. A vers egy mélyen megélt s már-már az elviselhetetlenségig fokozódó gyalázat rettenetét egy bravúros természeti kép által oldja föl – bosszanthatna ma is bárki e szavakkal, s e régről ismerős, leereszkesdő együttérzéssel, amivel persze nem állítana valótlant, ám egy csupa ideg kamasz, egy hús-vér érzelmi reaktor számára ez bizony édeskevés. Sőt, ha jobban belegondolok, voltaképpen semmi egyéb, mint egy hajmeresztő szenvtelenséggel körülírt kongó maszlag. Szerencsémre apám minden okoskodó mellébeszélést megelőzött. Először csak azt tudakolta, meg tudnám-e mondani vagy mutatni, hol van a versben az a pont, amelytől fogva azt a szavakba önthetetlen belső feszültséget érzem. Onnan, hogy *nyelvébe rág*, vágtam rá azonnal. Rendben. Akkor most hunyd le a szemed, mert annak alapján, amiket elmondtál, van rá remény, hogy látni és érezni fogod, hogy mire odáig érek, az öreg cseléd szavai és a mályvák között addigra összetorlódik a határmezsgye, s előbb csak megmozdul, majd lassan elkezd hullámszni s emelkedni alattad, pontosan úgy, ahogy a tűzhányók keletkezésekor a földkéreg rétegei. S csak közvetlenül mielőtt robbanna minden, az utolsó pillanatban, a forrponton áll meg a folyamat! S mindaz pedig, ami még percek múltán is nyugtalanságban tart, amit belső remegésként érzékelsz, nos, az nem más, fiam, mint a költő lelki képességeinek, összegyűrt szellemi energiáinak elpusztíthatatlan megnyilvánulása, felszínre törése. Ha mindezt megérzed, előbb-utóbb érteni is fogod, ami ritka, ám annál tiszteletre méltóbb tulajdonság – emelte föl az ujját, majd szavalni kezdte a verset az elejétől, ugyanazzal a pillanatok alatt átforrósodó indulattal, amelytől még közel harminc esztendőn át futkosott a hideg a hátamon.

*Csend ölelget a falon egy szűrt.
Könny és verejték alszik benne.
Morog az udvar... Néma a kűrt.
A sövényen fõnn piros bogvó,
tövén meg egy facsobolyó
a nádivókáján hörög
– hangjában igára ítélt
seregek szava nyöszörög...*

Na hiszen, egyéb se kellett! Hamarosan úgy jöttem-mentem a legkülönbözőbb verssorok között, akár egy két lábon járó szeizmográf. Ha ekkortájt valaki arról próbált volna győzködni, hogy az irodalom nem morális cselekedet, nem a létezés, a mindenkori valóság kvintesszenciája, talán öltre is mentem volna vele az igazamért, öntelten képébe vágva a legszemélyesebb érvet, hogy mikor Sinka e sorokat írta, apám rongyokba öltöztetett elemistaként még a *hárommillió koldus országában* taposta a sarat egy gömöri faluvégen. S míg azon töprengtem, vajon hol s miként tehetett szert ilyen borzongásban tartó s minden iskolai tapasztalatomat lesöpítő „tudományra”, már megérintett a még önmagam előtt is titkolt reménysugár, hogy amikkel s ahogyan bujtogat, azokkal mindenestől az én elkövetkezendő évtizedeimet alapozza meg. Sejtéseim persze voltak, honnan e sziporkázó talentum, de a konkrét kérdéseknek sehogyan sem találtam a módját, arról pedig kivált szó se lehetett, hogy csak úgy, ütre-csapra nekiszegeztek közülük néhányat. Mert mit szépítsem, évekig szótlán, gyámoltalan, s ami ennél is lehangolóbb, kimondottan riadt voltam a közelében, hiszen sokáig úgy tűnt, hogy a pályaválasztási krimi, amelynek áldozatául odavetett, tulajdon esélyeimnek többé a közelébe sem ereszt. Végül nem rajta múlt, hogy nem így lett, de én mégis, azóta is úgy érzem, könnyebb a lelkemnek, ha immár négy évtizede azzal áltatom magam, hogy irodalmi vonzalmait büntudatból, afféle jóvátételként plántálta át belém, amiért nem engedett az ő dicsőséges, Állami Népi Együttes-i nyomdokaiba lépni. Ám még a néptáncsal szembeni kényszerű hátra arc után sem lazult a prés, hiszen így éppen az általa gondosan összeválogatott könyvespolccal találtam magamat szemközt, amely évekig jóformán az egyetlen menekülési útvonalnak mutatkozott a teljes összeomlás elől. De átprogramozásomat hiába kezdtem a könnyebbik felén a már ismerős nevekkel, mert még a véletlen is ellenem fordult. Szeberényi Lehel *A hegyek elmozdulnak* című 1951-es regényének címloldalán olyasmire bukkantam, hogy alig hittem a szememnek, s mind a tizennégy évem azonnal lángra lobbant. „Annak a hosszú, mokány gyerekek, aki szemébe lógó, csapzott fekete hajjal, hegyesre pödört arasznyi bajusszal és égő babonás szemekkel a 102. oldalon megjelenik, szeretettel nyamvadék barátja, Szeberényi Lehel.” Lázasan ütöttem föl az oldalt, s már a passzus első mondata után folytak a könnyeim. „...Egyszer aztán honnan, honnan nem, egy kultúrműsor keretében megjelent az Olvasó színpadán az első népi táncos. A szomszéd falucskából jött bemutatni a tudományát. Hosszú, mokány gyerek volt ez a táncos, szemibe lógó, csapzott, fekete hajjal, hegyesre pödört arasznyi bajusszal, égő szemekkel. Ha egyszer a lányok tapsolni kezdenek, ott már nincs megállás, s a lányok olyan szívből, egymást tiporva tapsoltak a mokány legénynek, aki egy bottal a kezében a kanásztáncot járta el méltóságteljesen, hogy nyomban meg kellett alakítani a helybeli néptáncsoportot. A szép szál legényt meginvitálták táncmesternek. Ma is ő a gyári ifjúság táncsoportjának oszlopa, s többé itt se tévesztik össze az ugrabugrát a csűrödngölövel...” Mire a révületből fölocsúdtam, a szívem már akkora volt, akár egy ágyúgolyó, s első fölindulásomban még az is megfordult a fejemben, keríték valahonnan egy botot, s még mielőtt az est leszáll, a balladás lányhoz hasonlóan, halálra táncolom magamat valahol az udvaron. Ekkor pillantottam meg a lapok közül kihullott borítékot, melyen ez állt: „Darvas József miniszter elvtárs közvetlen kezébe Szeberényi Leheltől.” Óvatosan, némi gyanakvással hajtogattam ki a levélpapírt, s boogarászni kezdtem a töltőtollal írt parányi betűket.

Kedves Jóska Bátyám!

Ez a bosszú bajszos mokány figura, aki reszkető kézzel átnyújtja Néked e levelet, neveltem lenne, kölyökkorában én tanítottam táncolni, s a parasztpárti hőskorban mindenütt ott villogtatta a bajsztát, amerre mi forgattuk a történelmet, biztosan láttad is, kutass csak emlékeid közt. Egyszóval falumbéli kölyök, s most az Állami Népi Együttes büszkesége, minden národníky külzete ellenére. Ami pedig még legfőképpen beszél mellette, ő az én „pozitív főbőssöm” késszűlő ifjúsági regényemben, valamint filmemben.

Most azért küldtem Hozzád, mert gyógyítható keserűség marja a szívet, mely az én kedélyemet is beárnyékolja, s Neked csak a kisujjadat, vagyishogy a titkárnődet kell tán mozdítanod abhoz, hogy egünk kiderüljön.

Nem szeretlek zaklatni mindenféle piszlicsáré ügyekkel, de most nagyon kérlek, ha tudsz, segíts, majd ő elmondja, hogy mit. Tiszta ügyről, jogos és igazságos kérsről van szó, s egyáltalán nem lelkesítő azt látni, ha a tülekedők közt elvész a csendesebb, szerényebb ember igazsága.

Nos, hát átadom neki a szót, fáradságodat pedig igyekszem viszonzni jó művel.

Üdvözöl egy kátyúból kifele mászó pennaforogató.

Lehel

Hogy mi lehetett az a bizonyos gyógyítható keserűség, számomra sosem derült ki, de nem is nagyon foglalkoztatott, sem azon melegében, sem később. Valahogy nem hiányzott a történetből, amely e nélkül is olyannyira rabul ejtett, hogy egyes mondatai, filmszerűen lepergő képkockái még hetekkel később is uralták a napjaimat. No de miért nem bírok én ezektől megszabadulni, tudakoltam magamtól egyre türelmetlenebbül. Mert lássuk csak: Szeberényi Lehelről, apám gyerekkori barátjáról – akit Nagymama és mások is Gáborként vagy Gabiként emlegettek Bánrévén – már akkor tudtam, hogy író, mikor e mesterség mibenlétéről a megnevezésére szolgáló három betű volt minden tudományom. Mindazonáltal igen kedves és jóságos ember, hiszen nem feledhetem, hogy legutóbb, amikor meglátogattuk őt Leányfalun, addig csavargatta a rádió gombját a kedvemért, míg az utolsó pillanatban rátalált az elátkozottnak hitt Petőfi adóra, nehogy lemaradjak az NB I-es focimeccsek körkapcsolásos közvetítéséről. De megpróbáltam föl idézni a Nagymama által különösen nagy becsben tartott, hullámos szegélyű fényképsorozatot is. Ez ment a legkönnyebben. Regős-cserkész legények barangolják be a kies Sajó-völgyet, minden útkukba eső kereszt, csővázás pléhkrisztus tövében meg-megpihelve egy közös fohász idejére. Ők pedig állnak rendületlenül, itt is, ott is, feszületre szegzett tekintettel, imára kulcsolt kézzel, fegyelmezetten, nagyság szerint növekvő sorrendben. És már fújtam is: Szeberényi Lehel, Kainc József, Révay István, Csank Lajos, Léka Géza, fényképezte Kövér Dezső. Hogyne fújtam volna, mikor a képekben rejlő pedagógiai lehetőség éppen az én lelki pallérozásomban csúcsosodott ki igazán. De álljunk csak meg! Hogy is van ez? Hogy pont ő? Pont a legkisebb cserkész tanította táncolni az én két fejjel magasabb apámat? Hát hogyhogy? És egyáltalán, mi az, hogy „a neveltem lenne”, ugrottam át azonnal a miniszternek címzett levél első mondatára, amely ily módon már egészen más színben mutatta magát. Szinte letaglózott a hirtelen fölismerés: ha egy se nem családtag, sem nem rokon, csupán egy ilyen kis „nyamvadék barát” elegendő ahhoz, hogy valaki az Állami Népi Együttes büszkeségévé váljon, akkor az

a valaki ugyan miért nem képes az egyetlen gyermekével ugyanezt, ugyanígy véghezvinni? Miért nem tudja, még azok után sem, hogy az Állami Balett Intézet felvételijé előtt Rábai Miklós felesége üzenté meg neki: „Gézukám, a mi kutyánk kölykének már a kis lábujját se kell mozdítania, láttam őt színpadon eleget, övé az 1-es sorszám az ősszel induló első néptánc tagozatunkon.” És egyáltalán, hogy képes elviselni, hogy az ő nem is oly régen még „drága, arany fia és rossz kis kutyája”, aki világeletében azt dédelgette magában, hogy anyja és apja után maga is hivatásos néptáncosként lép – mit lép, szokken! – a patinás Budai Vigadó színpadára, helyette most villanyszerelő inasnak áll a rettenetes Margit Körüti Fogház falai között? Hát nem ég ki a szeme a szégyentől? Mindezek után mi sem volt természetesebb, mint hogy Szeberényi Lehel regényét olvasatlanul s a legcsekélyebb lelkiismeret furdalás nélkül tettem – mit tettem, löktem! – vissza a könyvespolcra. Csak úgy porzott. Arról, hogy helyesen cselekedtem, de legalábbis nem történt szentségtörés, éppen egy emberöltővel később, Alexa Károly *Quodlibet* című könyvének 216. oldalán kaptam megnyugtató visszaigazolást, ahol a jeles irodalomtörténész – egyebek mellett – egy 1979-ből való dedikációt idéz egykori, *Kortárs*-beli szerkesztőtársától, Szeberényi Leheltől. „Csak a polcra vele! Olvasásra alkalmatlan.” Szeberényi megejtő öniróniáját, csak Alexa elegáns gesztusa múlja felül, amellyel az ekként ajánlott könyv címét tapintatosan a homályban hagyja, ám az nagy biztonsággal állítható, hogy nem az általam említett, már a címevel is a sematizmus éveit s az „új világregend” bornírt erőfitogtatását idéző regényről lehetett szó.

Am kapkodhattam én bárkihez, hívhatták akár Mikszáthnak, Móricznak, Stendhalnak, akár Anatole France-nak, Tolsztojnak vagy Hemingwaynek, de még Reymontnak is, egyikük sem tudott olyat írni, hogy apám összetéveszthetetlen alakja, folyvást utánam szimatoló s mindenén átfurakvó személyisége – ha áttételesen is – be ne sétált volna a történeteikbe már az első lapokon. Reymontnál maradván, Nobel-díjas regénye, a *Parasztok* számomra éppen ezért nem is lehetett se több, se kevesebb, mint Bánréve-Lipce lebilincselően izgalmas és szerteágazó eleven falumonográfiája, amelyben valószínűleg egyedül én tudtam volna hibátlanul elősorolni, hogy a legelőkön melyik kazal kié (a csordástülökért csak a karomat kellett volna kinyújtanom), s amelyben a község után lakosai nevét is csupán a rosszindulatú pletykaáradatot megelőzendő, merő tapintatból változtatták át az igaziról lengyelre. Csak így eshetett meg, hogy – ha tudat alatt is, de – mind a négy hosszú fejezetem át reménykedtem, hátha valamelyik ebédnél, esetleg egy vacsora alkalmával előkerül az én pengeélesre csiszolódott, vas ízű bádogkanalam is, amit nagyanyám már csak az éretlenebb sárgadinnyékkal szemben engedett bevetni egy alapos smirglizés után, mert azt nagyon megnéztem volna, amint az öreg Boryna fölvérzi vele azt a gögös száját. Hogy ki volt Boryna? Néhány hónappal ezelőtt még zokszó nélkül lepleztem volna le, ám a helyzet azóta gyökeresen megváltozott. Immár cáfolhatatlan bizonyítékom van rá: ha némi külső segítséggel is, de létezik egy bánrévei olvasóm, aki nemcsak hogy harmadéves az ELTE magyar szakán, de nagymamája, Pirike néni, óvónőm volt a Serényi-kastély e célnak alárendelt épületrészében.

Ha apám együtt érző tanácsaira átmenetileg nem is számíthattam, az irodalom tábornokai tőle függetlenül is mindent elkövettek a mielőbbi besorozásom érdekében. Mert ahelyett, hogy a fogukat vicsorgatták volna rám, miként a külvilág, a valóságosnál sokkalta vonzóbb s élhetőbb színtereket varázsoltak körém. Olyanokat, amelyekben akár két-három hétig is megbújhattam egyvégtében anélkül, hogy akár egyszer is bepillantot-

tam volna a gyűlöletes Margit körül. Már a tanévnyitó napján olyan erővel, olyan bosszúsomjas indulattal csaptam föl a *Boldog ember* fedelét, hogy a márpedig belőlem villanyszerelő akkor se lesz kezdetű sirámból minden betű azonnal kipotyogott. Mert akkor, a Sinka-versek árnyékában, a Móricz-regénnyel vette kezdetét valami megnevezhetetlen, s ez a valami a rákövetkező négy esztendőben akkor kapott föl, s emelt az égis, amikor csak akartam, és olyan, korábban sosem látott, hallott és tapasztalt helyszíneken s élethelyzetekben lökött ki a világ s a még mindig csak menekülő önmagam elé, „ahová – Csoóri Sándor verssorát kölcsön véve – már csak egy madár mert volna leszállni gyanútlanul”. Így aztán azt sem állíthatom, hogy váratlanul ért a negyedik év tavaszán, éppen amikor a *Fekete bojtár vallomásainak* másodjára is a végére értem, hogy újból kikiáltott belőlem az időközben módosult sirám, de már a korábbinál is keserve-
sebben, mert utolsó szava az egész kijelentést más nagyságrendbe utalta: Márpedig belőlem villanyszerelő akkor se lesz, ha lett! Fogd már föl végre, véső, kalapács, s némi jóindulattal, esetleg fázisceruza való a te kezvedbe, nem pedig könyvek, úgyhogy ne add itt az átszellemült nagylegényt, melóskám, mormolták felém a budai hegyek, az utcák, a házak, a fák, a bokrok és egyenként minden egyes megveszekedett fűszál, bármerre fordultam. Bezzeg apám útjait üdvözlő kurjantások, magasba lendülő karok kísérték lépten-nyomon, de különösen a Vízivárosban, a Corvin tér felé közeledve, ahol már apró gyerekként is hiába rángattam a kezét, a zakóját, hogy hát ez, hát az, hát amaz kicsoda, mert mindannyiszor úgy értünk be az Együttesbe, hogy a sok integetés és lapogatás közepette válaszolni se volt érkezése. Ott aztán fölkapott, pördült velem egyet, s olyat neveltünk, hogy csak úgy visszhangzott az előcsarnok. Ám 1975 kora nyarán csak fürkészttük egymást gondterhelten, mint akik, ha későn is, de végre belátják, egyformán tehetetlenek a másik akaratával szemben. A Balett Intézetben ekkor végzett az első néptáncos osztály, köztük Kókai Évával, Schleer Zolival, egykori társaimmal a Fenyves Úti Általános Iskola néptánc csoportjából, én meg közben szakmunkás lettem, vagy mi az ördög, még akkor is, ha egyáltalán nem, mert papír szerint bizony mindenképpen. Édes-
apa..., én..., nyögtem kényszeredetten, de olyan lemondó szomorúsággal nézett rám, hogy szinte megsajnáltam, és a legjobb mégis az lett volna, ha ott helyben megnyílik alattam a föld, s menten elsüllyedek. Tudod jól, fiam, sóhajtott nagyot a képesítésemet igazoló igénytelen okmányt nézegetve, én azt szerettem volna, ha régész vagy nyelvész lesz belőled, de úgy látszik, nincs más választásom, bele kell nyugodnom ebbe a..., az-az, abba, ami van... És szötte, fonta, hosszan, mégis mintha a falnak beszélt volna, mert én csak ültem vele szemben rezzenéstelenül, és nem hittem a fülemnek. Úristen! Hát még mindig nem érti! És ő beszél nekem sorsról, nagybetűs életről s a vele járó elkerülhetetlen nehézségekről? Ő? Akiről messziről lerí, hogy úgy viseli magán, akár a földkerekség legdíszesebb selyem dolmányát, amelyen éjjel-nappal szikráznak a szemkápráztató gombok? Aki két jó lehetőség közül minden esetben a harmadikat választja, s azzal rendszerint „viszi a bankot is”? Aki, ha belép valahová, ott elpattannak a villanykörték, a lámpaburák? Akinek közelségétől egyenesen földbe gyökerezik a lábuk, s meg-részednek a lányok, asszonyok? S míg látszólag báván s unottan meredtem az arca mögé, az alatt úgy törtek rám a közelében átéltem s a csak hallomásból ismert ámulni való, hogy jószerével azt se tudtam, melyik az enyém, melyik a másé, mert egyik lábammal már Bánrévén álltam, a régi iskola udvarán, valamikor 1946–47 táján, a másikkal a Rózsadombon, az Alvinci út lejtőjén, az 1960-as évek közepén. És végignéztem

újból, ahogyan e percben is, hogy az iskolai pódiumon éppen állami ünnepség zajlik, felszabadulási emlékműsor a falu apraja és nagyja előtt, énekekkel, táncokkal, szavalatokkal, mikor a losonci születésű, de a felvidéki kitelepítésekkor bánréveivé lett fiatal író lép a nagyérdemű elé, s szólítja maga mellé két fejjel magasabb, de még nála is hét esztendővel fiatalabb barátját. Halljuk, halljuk az Úr hangját, kiáltják a tömegeből, amelyből sokan megesküdnének rá, hogy maga Krisztus urunk se énekelhetett szebben, mint amikor ezt a fiút hallgatják a templomban húsvét hetében, a Máté-passióban. Az író, aki egyben a helyi regös-cserkész csapat szellemi vezére is, egy eleddig kallódó, ősi csere-misz népdalt konferál be utolsónak a népek barátsága, de leginkább testvérisége jegyében, amelyet nemrégiben maga kutatott föl s ismertetett meg kivételesen muzikális barátjával. A nyurga dalia egy papírlapot vesz elő bőszárú inge ujjából, s már kezdi is, de oly gazdag, hajlékony és finom díszítésekkel ível át a pentatonba zárt sorokon, hogy a nagytekintélyű kántor-tanító, Szalontai Imre már könnyezik, síkosodó orrán megmegcsúszik az öreg pápaszem.

*Lob tib to teteresz
Lob teteresz to ekéb
Lob ekéb to sádlá*

*Lob sádlá to netsi
Lob netsi to gésküsz necsnin
Lob netsi to gésküsz necsnin*

Megismételve már jóval élesebb s hangosabb, ráadásul egy oktávval föntebb is szól, ritmusa is bátrabb, erőteljesebb, zeng az egész hóstyák. A hatás leírhatatlan, a lelkesedés alig csillapodik, egyedül a fiatal író ül falfehéren, magába roskadva, mert ha az ünnep-lők előtt nem is, de számára már nyilvánvaló, hogy annak, amit az imént beharangozott, semmi köze sincs az ő cseremisznépdalához. Az ugyanis a készülődés igyekezetében úgy felejtődött otthon, mintha soha nem is létezett volna, s a legénynek, hogy mentse a menthetőt, már csak arra volt ideje, hogy az utolsó pillanatban fölfirkantsa magának a *Házi áldást*, szavanként külön-külön a visszájára fordítva.

A rózsadombi történetben talán 8–10 éves lehetek, s együtt ballagunk föl kora reggel az Alvinci útra, Póta Jóskát, az Együttes klarinétosát visszük saját autóján a Déri Miksa utcába, ahol végre ő is beülhet a volán mögé, a gépjárműoktató mellé, hiszen már csak karnyújtásnyira van a vezetői engedély megszerzésétől. Ám a megbeszélte időpontban csak ácsorgunk és toporgunk, sehol egy lélek. Lehet, hogy elromlott a csengő, bosszankodik apám, azért te csak nyomd tovább, én előre megyek az erkélyek alá, hátha onnan nagyobb szerencsénk lesz. De hiába nyomom szünet nélkül, ha lehet, még paprikásabbban, szentségelve tér vissza, egye meg a rosseb, itt még döngetni sincs mit, az idő pedig sürget. Na, ebből elég, gyere, ragadja meg a karomat, s kiállunk az útra, a sötétzöld Volkswagen mellé, s ekkor megtörténik a csoda, mert alig hogy átadja magát a füttyörészés látszólagos örömeinek, máris nyílik az ablak, s a pizsamás zenész tekint le ránk a magasból. Hát, drága pajtás, te aztán vagy valaki, egy perc és indulhatunk, kiáltja, de még az autóban is jobbára csak a térdét csapkodja, láthatóan képtelen földolgozni a történetet. De nemcsak ő, hasonlóan járok én is, mikor megtudom, hogy a dallam, amely

a vekker után a csengőt is megalázta, az Együttes három felvonásos táncjátékában személyesen Póta Jóska reszortja, hisz az nem volt más, mint a *Kisbojtár* nyitányának klari-nétszólama.

Még ma is alig van bátorságom föltenni a kérdést: vajon elképzelhető-e, hogy egy ilyen kvalitásos ember ne tudta volna, mi épülget a fiában „csupán” attól, hogy ő az, aki? Mondjuk, abban az ötesztendő kisfiúban, aki éppen ennek okán állhatott a nyolcvanéves Kodályt otthonában köszöntő kiválasztottak között. Vagy abban az önfelédet kisdíákban, aki az 1960-as évek kulturális miliójében – tehát még kamaszkora előtt s persze anélkül, hogy tudta volna, mi történik vele – lassanként hozzászokott, hogy a művészet, azon belül is az ének, a zene és a tánc *duendéje* mindhárom esetben a személyes ismeretségek konnotációjával megerősítve vésődik be az érzékeibe. Ami, ha többet nem is, de annyit mindenképpen jelent, hogy teljes joggal hihette; nem kívülről szemlélődik s gyönyörködik, hanem éppen ellenkezőleg: már belül van a körön. De hogy egy példát mondjak, számomra ma sem Pavarotti, Carreras vagy Domingo a Tenorista, hanem még mindig Tóth Tibi az Állami Népi Együttes énekarából. Mégpedig 1968 decembere óta, amikor Pászty Miklós *Seprődi Borbála* című művében (amely akár egy miniatűr operaként is értelmezhető) török követként, „hat lóval, hintóval, hatvan katonával” érkezik meg az Együttes vadonatúj produkciójába, a *Magyar századok*ba. Tóth Tibi mindössze kétszer szólal meg szólistaként, két-két rövidke sor erejéig, ám a hangja – most is hallom – valósággal szétrepeszti a basszusok uralta atmoszférát, pontosan úgy, mintha derengés nélkül, egyenesen az éjsötétbe hasítana bele az első napsugár. Ez a mesterien megkomponált kölcsönhatás, s ahogy Pászty muzsikája megágyaz a pillanatnak, oly mértékben konzerválta az egykori kisfiú szinte fullasztó katarzisát, hogy még ma is, századszor hallgatva is libabőrös leszek tőle. Tibikém, a fiam majdnem elájult a hangodtól tegnap az Erkelben, árulkodott neki apám már az együttesi folyosón, Tibi pedig majd kicsattant az örömtől, s boldogan ropogtatta meg a csontjaimat.

Ilyen aprócska epizódok százai vezettek el odáig, hogy néhány évvel később, amikor a líra birodalmába benyitottam, döbbenet tapasztaltam, hogy a Sinka-versek nagyobb részéhez már akkor közöm volt, mikor még nem is tudtam róluk, hiszen azok már első olvasatukban is tévedhetetlenül meglelték bennem a hozzájuk tartozó személyesnél is személyesebb élményeket, ily módon nemcsak hogy kölcsönösen gazdagították egymást, de – némi túlzással – a tulajdonaimmá is váltak. Prototípusukba, a *Mados Imre* első strófájába a szó szoros értelmében bele is szédültem, mert féktelen indulatán túl minden mozdulata, gesztusa, rezzenése azonnal megelevenedett, láttam és hallottam, ahogyan szinte robajlik, közben meg-megcsikordul a csizmatalp, már-már a verejtékszag is ott bujkált az orromban.

*Híres rokonom Mados Imre,
nagy csizmával, halálos ingbe
járta az utolsó táncát
Tamásdán kívül az erdőn,
s éjjel, hogy csak a fák lássák.
Táncolt, mintha muszáj vóna,
mintha már holnap halódna.*

Mados Imre? Dehogy! Azt a táncot nem Sinka István, hanem az én híres rokonom járta, akit ugyanúgy hívnak, mint engem! – hatalmasodott el bennem a büszkeség, amittől hirtelen akkorára nőtem, hogy a fejem búbja nagyot koppant az ég üvegén. A jelenet az Együttes *Hétszínvirág* című műsorának magyarországi cigány táncaiból, az *Opre mojból* került át a versbe, amelynek felejthetetlen *Kalapos táncát* a koreográfus Létay Dezső egyenesen apám igéző karakterére szabta. Abban a bizonyos sötétzöld kalapban pedig még a földgolyót is körbejártam volna, mert az maga volt a Világ, amelybe az ember az összes búját-baját, minden keservét belegyűrheti...

Mert mit is kezdeztem én azzal az érveléssel, hogy kisfiam, nézd meg szegény anyád lábát, tizenhárom évig bírta a színpadot, a mindennapos strapát, tovább nem, s hiába kezelték a legkülönb specialisták, láthatod, amint térül-fordul, megtelik vízzel a térd. És hogy 33 évesen és hogy miniszteri engedéllyel ülhetett csak be az iskola-padba, a nappali tagozatosok közé, és hogy kórház után kórház, idegösszeroppanás, zárt osztály és elektrosokkok sorozata lett az ára annak a nyomorúságos vörös diplomának. Úgyhogy legyenek szíves, ezeket is mérlegeljem, amikor szárnyalok, és ne dugjam a homokba a fejemet, nem olyan világot élünk, hanem gondoljak arra, mire mennék hivatásos táncosként, ha egy rossz mozdulat, egy becsípődés, egy szakadás vagy bármi, akár a másodperc töredéke alatt végérvényesen leparancsolna a színpadról. Ám félreértés ne essék, nem a táncal van a baj, menjek, csináljam, van amatőr együttes elég, hála istennek egyik jobb, mint a másik, csak ne szolgáltatssam ki neki magam teljesen. De ha én tizennégy évesen képtelen vagyok mindezt felelősségteljesen átgondolni, s ennek megfelelően dönteni a jövőmről, legyenek egész nyugodt, lesz, aki ezt helyettem megteszi.

És lett.

* * *

Éppen egyedszázada annak, hogy amikor a hosszúra nyúlt kényszerű kallódás és önmérsztő kiütkezés után – számomra is váratlanul – első verseim megjelentek, gyakran játszottam el a gondolattal: ilyen hátországgal, ilyen szellemi hozománnyal, mint az enyém, vajon miféle irodalmi névsorban vagy csoportképen szerepelhetnék, mondjuk, 20–25 esztendő múltán? Lesznek-e, s ha igen, kik lesznek azok, akik idővel mellém szegődnek, és kik, akik mellé én állhatok majd oda? Az évek, ahogy eddig is mindent, úgy ezt a kérdést is megoldották, így aztán teljes lelki nyugalommal mondhatom, meglepetés e tekintetben nem ért, irodalmi kapcsolataim az értékválasztások logikája és erkölcs szerint alakultak. Voltak s vannak, akiket az Isten is mellém teremtett, olyanok is, akikben kellemesen csalódtam, de akadtak, akik valósággal katapultáltak a közelemből, és ez valószínűleg így is van rendjén. Egyetlen dolog azonban már akkor sem stimmelt. Az időközben összeállt, nem túl népes névsorból vagy tablóról legtöbben éppen a nemzedéktársaim közül hiányoznak. S ami még ennél is szembetűnőbb: velem azonos évjáratú barát mindösszesen egyetlen egy akad közöttük: N. Pál József. Hogy mindebben mennyi az én mulasztásom, és mennyi a másé, pontosabban, hogy az 1956-os vérfolyam partjain születettek történelmi tudata, értékrendje, egzisztenciális, mentális és morális szocializációja mi módon alakult, milyen szóródást mutat, s immár egy bő fél évszázaddal később milyen természetű attitűdöket generál a kortárs irodalomban, arra csak egy alapos, műelemzésekkel alátámasztott kutatás adhatna kielégítő választ. Nem tudok róla, hogy bárki is készülne ilyesmire, noha emlékszem rá, a rendszerváltoztatás lázában né-

hány kor szerint érintett irodalomtörténetésben fölmerült a téma iránti érdeklődés, egyikükkel személyesen is beszélgettem az ötletéről, mert akkor még a legizgalmasabb kérdések egyikének tartottam. Ám megbízható, objektív támpontok híján csakis találgatni tudom, mi lehet az oka, hogy legjobban azon pályatársaim körében érzem magam, akik – néhány kivételtől eltekintve – legalább 10–12 évvel fiatalabbak, avagy számottevően idősebbek nálam. Sejtéseim, tippjeim talán lennének, de használható, bármikor, bárhol bevethető feleletet a miéltre nem tudnék adni. Még néhány esztendővel ezelőtt is leginkább arra lettem volna kíváncsi, hol erednek s milyen térségekben húzódnak a választóvonalak, s miféle mozzanatokban érhető tetten, hogy egy-egy pályatársi ismeretség barátsággá mélyül-e, avagy megmarad a puszta rokonszenv szintjén, netán ellenszenvbe csap át, s mindebben mennyi szerepe van a világnézetnek, az irodalomról vallott felfogásnak. Mint ahogy – gondoltam – az előttem járók is tették, úgy én sem akartam minden sérelmet a régen szakkozott okokra visszavezetni.

Ilyesmiken töprengeni ma már eszembe se jutna.

Utassy József másfél esztendeje bekövetkezett halála óta a legtöbbit azon tűnődöm, micsoda nagyvonalú gesztus volt a sorstól, hogy éppen az ő bojtárjaként élhettem végig, amint a rendszerváltoztatás utáni időkben előbb csak fölsejlett, majd évről évre egyre bizonyosabbá vált, hogy a *kétpólusú* világ letűntével a „kemény metaforákkal menni az álság falai ellen” jelszavú Nagy László-i értékrend, annak minden ódiomával végérvényesen ellenfél nélkül maradt. Azért említek irodalmi példát, mert a megszámlálhatatlanul sok ránk szakadt feladat közül talán ez mutat rá legtömörebben, legszemléletesebben arra a hatalmas űrre, amely már nemcsak az irodalom, de az egyetemes nemzeti kultúra háza táján is keletkezett, s amelyet egy új, XXI. századi minőségnek kellene betöltenie. Mindeközben vélt vagy valós, de mindkét esetben virtuális gólemekké hizlalt *igazságaink* a szemünk láttára durrantak ki végérvényesen, s hullottak szét megszámlálhatatlanul sok *álláspontra* mert, ahogy a matematika, éppúgy a demokrácia sem ismeri a legnagyobb közös többszörös fogalmát (vagy ahol már pedzik, ott régen rossz). Persze tudtuk, hogy nem lesz könnyű, de hogy az elmúlt két évtized még arra se legyen elegendő, hogy az újrakezdés lakodalmas kutyái ne okádhassanak le mindent, ráadásul diplomáciai mentességgel, azaz a globalizmus licencére való hivatkozással, azt kikérem magamnak. Arra a trutymóra pedig, ami ezt a legújabban feneketlen dögkútnak használt űrt azóta is a leghatékonyabban tölti és tölti, nincs is szavam. Mára már szinte kizárólag csak önvédelmi reflexeimben hiszek, és saját lovtáramba húzódok vissza, noha tisztában vagyok vele, hogy ezzel én is a dekadencia, a hanyatlás melegágyát taposom. Ám így legalább olyan megszenvedett értékekkel bástyázhatom magamat körül, amelyek még emlékeztetnek a küzdés értelmét beteljesítő valódi létezésre, s nem kell barátságos arcot vágnom ahhoz, ahogyan ez az emelkedésében is süllyedő, mindentudásában is ostoba jelen hívogat s kacsintgat felém.

2011-ben már csak mindössze két alkalommal mozdultam ki a sáncaim mögül. November közepén Szabó András előadóművész barátom hívott önálló estjére, a Rátkai Klubba. A Mikes Kelemen halálának 250. évfordulójára összeállított pódiumjáték valósággal szaggatta rólam a vértetket, olyannyira, hogy még irodalmunk végzetes megosztottságáról is megfeledkeztem, mert őt hallgatva mindig úgy érzem, mintha minden tagomba visszatérne a normális vérkeringés. Ilyen védtelen s kiszolgáltatott lelki állapotban ért december közepén Mihályi Gábor művészeti vezető szívélyes invitálása az

Állami Népi Együttesből. „Ebben az évben hatvanévesek lettünk. Születésnapra, emlékezésre, a valaha megkötött szálak újraszövésére, megerősítésére hívom az Együttes jelenlegi és volt tagjait, valamint elhunyt művésztársaink hozzátartozóit. Találkozásra. Annak bizonyítására, hogy létezik egy olyan közösség, amit úgy hívnak: Magyar Állami Népi Együttes.” A kerek évforduló s a majd háromórás rendhagyó műsor annyira föl kavart, hogy az állófogadás kezdetekor minden szó bennem rekedt, s hátrahagyva csapot-papot, oly megrendülten fordultam ki a Budai Vigadó épületéből, hogyha a kezem ügyébe akadt volna bármelyik kötetem, de akár egyetlen versem is, hazafelé menet úgy vágtam volna a Dunába, hogy egy csepp víz nem sok, de annyi se maradt volna a medrében.

LÉKA GÉZA (1957) Budapesten élő költő.